

2 pav. Apskrita devynlape rozete puoštas plokštinis koklis. R. Songailaitės nuotr.

Fig. 2. A panel stove tile (Blattkachel) decorated with a round nine-petal rosette

kompozicijomis. Visi rasti kokliai neglazūruoti, dalis jų labai stipriai apdegę ir deformavęsi bei suskilinėję nuo karščio. Tyrimų metu rasti kokliai datuojami XV a. pabaiga – XVI a. I puse.

Archeologinių tyrimų metu šalia pastato Rotušės g. 2A rastas kultūrinis sluoksnis, kuris pagal istorinius tyrimus ir medžiagą, žinomą iš teritorijoje 1930 m. vykdytų archeologinių tyrimų, priklauso senajam Biržų dvarui, kuris stovėjęs kalvos dalyje tarp Agluonos upės, dabartinių Birutės ir Rotušės gatvių, t. y. teritorijoje, kurioje šiuo metu yra tvora aptvertas sodas-parkas.

Birutės and Rotušės Streets

In 2012, a field evaluation and survey was conducted on Birutės and Rotušės Streets in Biržai. Three test pits (a total of 6.75 m²) were excavated on Birutės Street and 511 m of underground power cable routes were surveyed.

A mixed layer of clay loam and clay with charcoal, burnt clay from destroyed ovens and a layer of stove tile fragments (Figs. 1–2) were discovered in a segment of the route between the building at Rotušės St. 2a and Birutės Street.

Roma Songailaitė

S. Dagilio gatvė 8

2012 m. birželio–liepos mėnesiais S. Dagilio g. 8 sklypo Š kampe, Biržų senojo miesto vietoje, projektuojamo užstatymo teritorijoje MLIM vykdė detaliuosius archeologinius tyrimus.

Dagilio g. 8 3361 m² dydžio sklypas suformuotas pokariu iš 4 buvusių užstatytų sklypų. Iš senojo užstatymo liko tik dabartinis S. Dagilio g. 8 pastatas, statytas 1901 m., priklausęs Jurgiui Trečiokui. Pastatas įtrauktas į NKVR (UK 22801). Buvusiuose sklypuose apie XX a. 6–7 dešimtmetį įsikūrė Biržų buitinių gyventojų paslaugų kombinatas. Pastate buvo teikiamos laidojimo paslaugos, kiemas buvo užstatytas šiltnamiais. Šiltnamiai buvo privatizuoti, o pastatas sugrąžintas savininkams.

Tyrinėtoje vietoje XVI a. pabaigoje – XVII a. pradžioje, remiantis kartografine medžiaga, t. y. T. Makovskio graviūra, galima lokalizuoti buvusio senojo Biržų miesto PR ribas su gynybine siena, vartais bei Vilniaus keliu. Vilniaus gatvė – viena seniausių gatvių Biržų mieste, kuri išliko iki mūsų dienų. 1610 m. inventoriuje Vilniaus gatvėje surašytos 25 posesijos. Apie XVII a. 5 dešimtmetį atsistačius miestui po 1625 m. švedų invazijos, miesto PR ribos su miesto vartais persikėlė ties dabartinių J. Janonio ir Vilniaus gatvių sankryža. Iki šiol dar nėra aptikta buvusių miesto vartų fragmentų. Panašius į buvusių vartų bokšto pamatų fragmentus rajono paminklotvarkininkė R. Drevinskienė užfiksavo apie 1975 m. J. Janonio gatvėje statant gaisrinės garažą. Tačiau tada žvalgomieji archeologiniai tyrimai nebuvo vykdomi. Teritorija nuo S. Dagilio ir Vilniaus gatvių sankryžos iki J. Janonio ir Vilniaus gatvių

sankryžos buvo apgyvendinta nuo XVII a. 3–4 dešimtmečių. Čia formavosi sodybinis užstatymas, o greta esančios Karaimų bei Aukštoji gatvės minimos XVII a. 7–8 dešimtmečiais.

Žinoma, kad po XVII a. vidurio karų Biržai buvo atstatomi pagal Teofilio Krell-Spinovskio 1661 m. parengtą plano projektą. Iš seno miesto palikta tik centrinė Vilniaus gatvė. Ji buvo ilgiausia, su 42 kiemais. 1666 m. miesto gaisro metu nesudegė tik Vilniaus gatvė. Vykstant Šiaurės karui, 1704 m. Biržų miestas ir pilis buvo sudeginti ir sugriauti. Gynybinės sienos nebeliko. XVIII a. pabaigoje Vilniaus gatvės galinis skersgatvis buvo pavadintas *Przywilenski* – Prievilniaus gatve. Ją galima lokalizuoti dabartinės J. Janonio gatvės ribose. XIX a. prie pilies susiformavo nauja – Dirvono (Dirvėnų) gatvė, ėjusi lygiagrečiai Vilniaus gatvei. Ji pavaizduota 1894 m. sudarytoje aikštės ir gretimų gatvių schemoje bei 1910 m. miesto gatvių tinklo schemoje (Miškinis A., *Vidurio Lietuvos miestai ir miesteliai,* V., 2009, p. 39). Po 1919 m. perplanavimo Biržų centrinę magistralę perkėlus į Dirvono gatvę, ji buvo sujungta su Vilniaus keliu ir pervadinta Vytauto gatve. Senoji Vilniaus gatvė liko nuošalyje. 1894 m. buvo išgrįsta Turgaus aikštė (gatvė), Vilniaus gatvė ir du skersgatviai. 1932 m. duomenimis Vilniaus gatvė buvo 1,9 km ilgio, jos 1,02 km atkarpa buvusi išgrįsta, šaligatviai – cementiniai. Po II Pasaulinio karo dar buvo išlikusios akmenimis grįstos gatvės, vėliau, jau paklojus inžinerinius tinklus, centrinės miesto gatvės buvo išasfaltuotos. 1949 m. plane pažymėtas S. Dagilio g. 8 pastatas ir prie Vilniaus gatvės buvęs medinis pastatas, jau nepatekęs į tiriamo sklypo ribas. Pažymėtas ir nedidelis ūkinis pastatėlis, po kuriuo 2012 m. tyrimų metu buvo rasta ūkinė duobė.

Anksčiau S. Dagilio g. 8 sklype archeologiniai tyrimai vykdyti 2000 m. Sklypo PR pusėje statant naują šarvojimo salę ištirtas 30 m^2 plotas (2x15 m). Išskirti 2 sluoksniai: iki 50 cm storio griuvenų sluoksnis, datuojamas XX a. I puse, ir iki 1 m storio sluoksnis, datuojamas XVII–XIX a. Rasti 2 XX a. stovėjusių pastatų pamatų fragmentai (*ATL 2000 metais,* V., 2002, p. 261).

2006 m. iškasti 2 šurfai bei tyrinėta trasa (bendras tirtas plotas siekia apie 30 m^2). Jų metu rastas XVII–XVIII a. pradžios sluoksnis su degėsiais bei senojo užstatymo liekanomis, surinkti XVII–XX a. keramikos fragmentai, stiklinių butelių duženos (*ATL 2006 metais,* V., 2007, p. 270–271).

2011 m. žvalgomieji archeologiniai tyrimai vykdyti Vilniaus gatvėje. Šios gatvės atkarpoje nuo sankryžos su S. Dagilio gatve iki Karaimų gatvės buvo iškasti šurfai 58–63 (ištirtas 14,1 m^2 plotas), ties S. Dagilio gatvės sklypu 8 iškasti šurfai 58–60, 63.

Šurfuose 40–60 cm gylyje atidengtas gatvės grindinys, paklotas XX a. pradžioje. XIX a. pabaigos (buvo klojamas 1894 m.) grindinys aptiktas 70–80 cm gylyje. Po XIX a. sluoksniu, 1,3 m gylyje nuo dabartinio gatvės paviršiaus, šurfe 59 rastos sudegusios konstrukcijos iš rąstų fragmentai. Pagal šalia rastus koklių fragmentus bei molinių indų šukes juos galima datuoti XVII a. I puse. Šurfe 63, po XIX a. dangos sluoksniu (iki 1894 m. grindinio paklojimo) atidengtas 70x50 cm dydžio plytų mūro fragmentas. Plytų mūras tęsėsi į ŠR pusę, t. y. į S. Dagilio g. 8 pusę. Šurfe radinių nerasta. Iš tirtų šurfų nustatyta, kad 82 m ilgio atkarpoje nuo S. Dagilio iki Karaimų gatvių XVII a. II pusės – XIX a. sluoksnis susidaręs jau ant susiformavusio kelio. Jame rasta gyvulių kaulų, pavienių stiklinių butelių, batų padų, keramikos šukių (*ATL 2011 metais,* V., 2012, p. 361–363*).*

2012 m. detaliųjų archeologinių tyrimų metu atidengtas bendras 15,4x9 m dydžio plo-

tas (plotai 1–3). 7x2,6 m dydžio plotas 3 išmatuotas į ŠR pusę nuo plotų 1 ir 2, tarp buvusio šiltnamio betoninių pamatų ir esamo pastato. Bendras tirtas plotas siekia 157 m^2.

Prie ploto 1 PV sienelės bei prie ploto 2 PR sienelės 50 cm gylyje rasti grindinio fragmentai, datuojami XX a. pradžia. Grindinys klotas iš nedidelių lauko akmenų, juo buvo išgrįstas kiemas ar takas. Grindinys apardytas tarybiniu laikotarpiu statant šiltnamius.

Plote 1, 70–90 cm gylyje rasti pamatų, krautų iš lauko akmenų, fragmentai (1 pav.). Pamatų plotis 50–70 cm, storis 40–80 cm. Rastas tik vienas jų kampas 3C. Pamatai labai apardyti klojant inžinerinius tinklus ar statant šiltnamius. Tarp pamatų 6–8/E–G išryškėjo medinių rąstų fragmentai. Rąstų ir pamatų išsidėstymas sudarė apie 3x3 m dydžio konstrukciją su medinėmis grindimis. Patalpą galima datuoti XX a. pradžia.

Tarp plotų buvusioje kontrolinėje sienoje rastas XX a. II pusės 1,1x1,75x1 m dydžio cementinis rūsys. Jis galėjo būti įrengtas apie XX a. 8 dešimtmetį užstačius teritoriją šiltnamiais.

Ploto 2 P kampe, 1,5–1,6 m gylyje nuo dabartinio paviršiaus rastas 3,4x2,6 m dydžio, 2,6–2,8 m gylio medinis rūsys moliu plūktomis sienomis. Išlikusios medinės konstrukcijos aukštis apie 1 m, ant jos plūktos molinės sienos aukštis siekia taip pat 1 m. Preparuojant duobę rasta XVIII a. pradžios keramikos šukių, butelių duženų, porcelianinių pypkių fragmentų ir kt. Ūkinė duobė galėjo būti įrengta XVIII a. ir naudojama iki XIX a. II pusės. Vėliau virš jos buvo pastatytas pastatėlis su medinėmis grindimis, o iš PR pusės teritorija išgrįsta lauko akmenimis.

Tirtų plotų ŠR pusėje rasta 2,4x1,2 m dydžio apardyta struktūra, panaši į krosnies padą, t. y. 30 cm storio molio su XVII a. II pusės kokliais sluoksnis.

Didžioji dalis XVII a. kultūrinio sluoksnio tirtuose plotuose sunaikinta, XVIII–XX a. kasant pamatus pastatams ir rūsiams, klojant inžinerinius tinklus bei įrengiant šiltnamius.

1 pav. Plotas 1 iš V pusės. R. Songailaitės nuotr.

Fig. 1. Area 1 from the W

S. Dagilio St. 8

In 2012, 157 m^2 (areas 1–3) were excavated during an investigation at S. Dagilio St. 8. An unearthed wooden basement with clay-lined walls contained sherds of early 18th-century pottery, bottle shards, porcelain pipe fragments, etc. A storage pit could have been created in the 18th century and used until the second half of the 19th century. On the NE side of the excavated area was found a 2.4 x 1.2 m partially destroyed structure similar to a stove pad, i.e. a 30 cm thick layer of clay with stove tiles from the second half of the 17th century (Fig. 1).

The bulk of the 17th-century cultural layer in the investigated areas had been destroyed during the 18th–20th centuries through the digging of building and basement foundations, laying utility lines, and erecting hothouses.

Roma Songailaitė

Reformatų gatvė 1

2012 m. birželio–liepos mėnesiais Biržų senojo miesto vietoje (UK 3219) ir istorinėje miesto dalyje (UK 17073) Reformatų g. 1 suformuotame 1032 m^2 dydžio sklype (3604/0031:19) vykdyti detalieji archeologiniai tyrimai. Prieškariu sklype stovėjusio pastato fasadai buvo atsukti į J. Bielinio ir Reformatų gatves. Per karą medinis pastatas sudegė. Sklypo gilumoje XX a. 8 dešimtmetyje buvo pastatytas medinis prekybinis pastatas. Žemės naudotojai šį pastatą ketina rekonstruoti – į P pusę nuo jo pristatyti naują pastatą, laikantis dar prieškariu buvusios „raudonosios užstatymo linijos".

2012 m. buvo atidengti 4 plotai ir ištirtas bendras 360 m^2 plotas. Tyrimų metu nustatyta, kad ploto 1 Š pusėje rastos suverstos XVII a. I pusės krosnies liekanos su kokliais ir to paties laikotarpio dviejų pastatėlių fragmentai. Kokliai puošti stilizuotais augaliniais ornamentais – arkos fone stilizuotos gėlės, keturlapio žiedo centre augalinis motyvas. Ploto P pusėje atidengtoje ūkinėje duobėje rasta suverstų XVII–XVIII a. buitinės bei statybinės keramikos fragmentų.

Plote 2 rastas XVII a. II pusės sudegęs medinis rūsys su pabirusiais Jono Kazimiero Vazos (1648–1668) šilingais bei dar sveika molinė taupyklė.

Plote 3 rasti prieškariu stovėjusio pastato vidinių sienų pamatų fragmentai, akmeninis rūsys su cementinėmis grindimis bei buvusi drenažo sistema su moliniais vamzdeliais. Prieškariu įrengiant šiuos tinklus bei rūsį buvo nuardyti anksčiau stovėjusių pastatų pamatai ir perkastas XVII a. kultūrinis sluoksnis.

Reformatų St. 1

During a 2012 excavation conducted at Reformatų St. 1 in Biržai Old Town, 4 areas (a total of 360 m^2) were excavated. The toppled remains of a stove from the first half of the 17th century together with stove tiles and fragments of two small coeval buildings were discovered. The stove tiles were decorated with stylised floral designs: stylised flowers against an arch background, a floral design in the centre of a four-petal flower. Jumbled fragments of 17th–18th-century structural ceramics and household pottery were found in a storage pit unearthed in the S side of the plot. A burnt wooden basement from the second half of the 17th century with crumbling John II Casimir (1648–1668) shillings and an intact clay coin bank were found in area 2.